

Kvinderne og Samfundet

Taler

Hulda Garborg

Sted

Kristiania og Trondheims
Studentersamfunn

1 Av alle vanskelige saker er kvindesaken den allervanskeligste. Den har saa mange og saa lange røtter, at man stadig blir nødt til at ta den op igjen fra nye synspunkter.

5 Men til syvende og sist gjælder det her som i alt andet at rydde sig vei gjennom teorierne og ind til det enkleste og dypest menneskelige.

Kvindesakens utvikling følger nøiagtig centraliseringens saga i de moderne samfund; og den er utsprunget av nød, som alle sociale saker.

10

Ganske naturlig er den vokset ut av tusen forskjellige aarsaker, der alle tilsidst bundet i de siste menneskealdres voldsomme samfundsomveltninger med sin omvurdering av alle værdier og dermed følgende bitre kamp for tilværelsen.

15 Den vanvittige centralisering i storbyer og fabrikkentrer efter dampkraftens opfindelse førte, som Strindberg sier, til at «alla ha det svært, också kvinnan».

20 Det er jo nemlig ikke bare kvinderne, som er kommet ut av balanse og har grund til at klage; men da omveltningen først og fremst gik ut over hjemmene og familieinstitutionen, blev kvinderne de, som mest direkte og fortvilet kom til at lide. Og det er naturlig, at kvinderne maatte reise sig til kamp mot de magter, som gjorde dem hjemløse og arbeidsløse.

25 Men i kampens hete gik det saa underlig til, at de kjæmpende kvinder for en stor del kom til at alliere sig med fienden, uten selv at ane det. Det gjorde de nemlig i det øieblik de forlangte fuld likestilling i alt, helt fra den første opdragelse.

- Jeg tror selvfølgelig ikke, at kvinderne er et lavere væsen end manden; men jeg

30 tror hun er et andet, og ut fra det maa vort samfund bygges.

Og jeg tror ikke, at den kvindesak som er vokset frem av en forceret samfundsutvikling, kan løses som et særskilt fænomen; jeg tror den alene kan løses sammen med en række andre samfundsspørsmåal, først og fremst
35 jordspørsmålet. Dette er nemlig i sin dypeste grund spørsmålet om en decentralisering, som atter vil gi plads for hjem og barn, og dermed for nye livs- og samfundsidealer i det hele. Eller rettere for gamle idealer i ny form.

Vi kan, som ældre kulturfolk har gjort, løpe linen ut, eller vi kan føre
40 udviklingen ind i nye spor, belært av andres dyrekjøpte erfaring. I alle tilfælde har vi en lang vei at gaa, før vi atter naar normale forhold. Men vi staar overfor valget; ti alle er vel enige om at der er nødstilstand i de moderne kultursamfund.

Det forfærdelige som nu foregaar ute i Europa, viser det bedre end alt andet, og
45 det vil sikkert hjelpe os til at lære om igjen en hel del glemte sandheter; det er det eneste lille glimt av lys over det djævelske drama som i disse dage opføres for vore øine.

Altid naar menneskene som nu tørnet sammen i vanvittige verdenskrige, kan
50 man række aarsakskjeden op og finde, at den dypeste grund til katastrofen var at de enkleste naturlove var glemt og alt hellig vanhelliget, saa rovdyrdrifterne kom paa overflaten. Naar det sker, vil helvedes sluser altid en dag aapne sig og uhumskheten velte ut over verden i brede, blodige strømme.

55 Og de kan ikke stanses, før alt ondt er utbrændt.

Men av asken stiger en liten lys tanke op mot himmelen. Og den tanken er saa gammel som menneskenes historie; den er kjernen i alle religioner og i alle ædle statsmænds drømme; og altid kommer den skjønnere og sterkere tilbake, saa at
60 engang maa den seire. Trodde vi ikke det, maatte vi alle forsumpe i pessimisme.

I alle verdensdele har tanken været oppe; Hiawatha, Buddha, Jesus har formet den hver paa sin maate, og tusen tænkere efter dem.

65 Det er tanken paa en fred, som er vokset naturlig frem i samfund hvor de guddommelige love respekteres, de love som gir alle mennesker plads paa jorden og forbyder os at leve av andres ulykke, - de love som har skapt kvinde og mand

70 uendelig forskjellige og hvælvet en høi himmel over barnet, som skal være vort livs høieste og skjønneste mening.

«Lev saa du ikke behøver at gjøre ondt mot nogen!» det er budet over alle bud.

75 Det indbefatter alle andre og er ikke over menneskelig evne.

Men forat vi kan leve saa vi ikke gjør ondt mot nogen, maa vort samfund være rent i bunden. Vi maa ikke bygge gyldne taarn uten fast grundmur under; men det er det, alle store kultursamfund har gjort; og derfor er de alle ramlet sammen i sine egne kloakker.

80

Og i disse samfund, hvor «alla ha det svært» og «tusen maa være slaver, forat én kan være herre», er det at kvindesaken er vokset frem.

85 Der blev ikke lenger naturlig plads for hjemmene og barnet; dermed var kvinderne «arbeidsløse» og maatte bli mandens konkurrenter.

Og det er sandt, at dette samfund har manden skapt; intet under da, at kvinderne reiste sig i flok og forlangte en stemme med i laget og av al magt søkte at albue sig frem i mændenes kjæmpende rækker.

90

De var trængt ut av sit naturlige virkefelt. Men da de vilde søke sig nye, stængte man dørene for dem, og der maatte bli kamp. Men under kampen blev efter hvert maal og midler forvekslet; det blev ikke en kamp for hjemmets ret; slagordet blev tvertimot: «Ut av hjemmets fængsel» for at «erobre verden» !
95 (Perkin Gilman).

Og den kvindesak vokste frem, som alene vil føre lenger og lenger bort fra maalet. Ti idet kvinderne væbner sig til kamp og konkurranse med mændene, svækkes langsomt, men sikkert de særkvindelige evner og egenskaper;
100 «applanationen» begynner, og litt efter litt kan kvinderne av naturlige grunde ikke huske eller fatte, at kampen begyndte for selve kvindelighetens ret.

Det eneste de husker er lovenes uretfærdighet og mændenes «bundløse egoisme». Og loven var, og er tildels endnu, uretfærdige, og det er sandt, at
105 mændenes motstand ofte saa ut som egoisme, og i mange tilfælde var det. Men baade lovene og motstanden har sikkert bundet dypere. Mændene har bevisst

eller ubevisst følt, at den eneste sikre grundvold for et samfund er familien; den
maatte da for enhver pris beskyttes. Midlerne blev imidlertid altfor ofte mere
110 velmente end praktiske, end si retfærdige, for manden fandt saa godt som altid
utveier til frihet for sig selv, mens kvinden for slegtens skyld maatte bindes mer
end sundt var til forældede traditioner og teorier.

Men kvindernes absolute likhetskrav blev allikevel et tveegget sverd, hvis
115 skarpeste egg vendtes mot dem selv.

De skjøt over maalet; og det som stod for dem som attraaværdig frihet, blev i
virkeligheten det motsatte. Ti «frihet er», som Montesquieu sier, «ikke at gjøre
hvad man vil, men at kunne gjøre hvad man bør ville».

120 Og naar der fra idealistisk og samfundsmæssig synspunkt spørges om hvad
kvinderne bør ville, maa vel svaret bli, at vi først og fremst bør ville ta den del av
arbeidet for at bygge et sterkt og lykkelig samfund, som mændene av gode
grunde ikke kan ta; med andre ord: vi bør først og fremst ville være kvinder og
125 mødre. Og til at kunne det bør og skal vi forlange tid, rum, ret.

Vi bør ville det som holder vore instinkter friske og vort følelsesliv sundt og
normalt. Vi bør ville hvad naturen har bestemt os til, saa moderskapet ikke maa
føles som en straf, men som en hellig ret og en glæde over alt andet i verden.

130 Nu hører man saa ofte kvinder si, at de ikke lenger vil være mandens slavinde og
«føde hans barn». Naar vi sier «hans barn», i en tid da frivilligheten i
egteskapet er større end nogensinde, da har vi det ondt i os selv, fordi vore
instinkter er svækket, og vi er kommet langt paa applanationens vei. I sterkere
135 tider sa mødrene med stolthet mit barn; i mindre sterke, men mere siviliserte,
vort.

For barnets skyld blev ingen kvinde martyr. Tvertimot. Det var hendes seier og
hendes ære; hun følte det først og fremst som sit og tok glædelig ansvaret for det.

140 Den stolte, sterke moderfølelse er jo naturens forædling og hensigtsmæssige
omformning av det vaarens herlige vanvid som skapte alt liv; den evige længsel
mot det lys vi aner bak alle gaater, vor avklaring og fuldbyrkelse som mennesker.

145

I sin kjendte, til norsk oversatte bok «Hjemmet» kalder fru Perkin Gilman moderskapet «denne funktion, som er fælles for vilde, barbarer, bønder og alle
150 stænder og «stillinger», og hun spør, om den vel skulde være ædlere, herligere og bedre end senere tilkomne institutioner»; den slags uttalelser er altfor karakteristiske for tilstanden nu.

Om moderskapets forhold til «senere tilkomne institutioner», er vel bare det at
155 si, at regjering, videnskap, kunst, industri, handel o.s.v., som fru G. nævner, er blit til for at skape slegten lysere, rikere og tryggere kaar; de er med andre ord moderskapets tjenere, og skulde paa ingen maate kunne sidestilles med det.

Ialfald vet enhver kvinde som har født et barn, at moderskapet ikke kan
160 sammenlignes med noget andet paa jorden; det er det store, hellige mysterium, for hvis skyld alt andet eksisterer.

Og det skulde vel ikke være mindre ophøiet, fordi om det er fælles for hele den levende natur.

165 Men de fleste av kvindesakens teoretikere ser livet gjennom storbyens taake og trængsel. Og de gaar ut, fra den forutsætning, at utviklingen evig skal fortsætte mot stadig større centralisering, og dermed mot stadig større vanskeligheter, overkultur og dekadense. Kvindesaken er ganske naturlig blit en by- og
170 overklassesak.

Men det som for tiden rører sig dypest i alle nationers liv, er kravet om sol og lys for hvert barn som fødes; det er den store menneskesak, som fører andre idealer og anden moral i sit skjold end den som skapte storbyernes kapitalistsamfund.
175 Og den vil komme til at rive taarn ned for at faa luftet ut i kjelderne og trække byernes halvkvalte masser frem, saa solen faar skinne paa dem. Først naar samfundet har en fast grundmur av lyse, lykelige hjem, vil man tænke paa at reise de gyldne taarn igjen. Men da kan det bli taarn som staar.

180 Det glemmes, at byerne er de store blodsugere, som ikke kan bestaa en menneskealder uten tilførsel av friskt blod fra landsbygden. Men skal nu ogsaa bygderne ind under bykulturen, saa ødelægges efterhvert de naturlige kraftkilder, og hvad saa?

Mener man kanskje at der skal rendyrkes noen slekter hist og her i fjeldbygderne, som skal vedlikeholde rasen ved «fornuftig og planmessig blodblanding»? Videnskabelig kontrollerte naturligvis. Romantikkens og de blinde tilfældigheters spil maa da selvfølgelig ut av verden.

190

Der er ialfald allerede dukket frem adskillige forslag til regulering og raceforbedring ad videnskabelig vei.

195

Bare ikke reguleringen faar sine vanskeligheter og forbedringerne aabenbarer sig som de berømte leie «Verschlimmbesserungen». Naturen reagerer ofte saa forunderlig mot menneskenes velmente indgrep. Systemer og teorier er skrøpelig gods; og hver gang et system ramler sammen og en sidste saliggjørende teori blekner bort, staar man igjen med noen smaa enkle sandheter, de som gjaldt alle dage og er bekræftet av tusenaarig erfaring fra alle jordens egne. Og summen av disse erfaringer er, at naturen lar sig ikke spotte.

200

Vi kan konstruere op de pragtfuldeste tankebygninger, de lureste, underfundigste og mest overbevisende teorier, læresætninger som tar pusten fra al motsigelse; men naar tidens fylde kommer falder de fra hverandre som tør sand.

205

Men smaa grønne straa brydder og bryter sig frem av den sorte muld og strækker sig mot solen som de har gjort fra liv rørte sig for første gang paa jorden.

210

Og mennesket er ikke meget anderledes end en plante; uten sollys maa vi dø; det er det eneste vi med visshet vet om os selv.

Allikevel ser vi nu menneskene paa flugt fra solen og den jord som fødte dem.

215

Men resultaterne skriker os imøte fra alle storbyernes slumkvarterer, hospitaler, fattighjem, fængsler og tusener av glædeløse hjem. Der er nydannelser i vort samfund, hvis forfærdelighet vi endnu ikke helt fatter. Under en blodløs overklasse breder proletariatets vældige mørke masse sig som sop i mugne kjeldere, og de glimrende centrer for viden og kultur er som gjærende dynger, paa hvilke vi planter straalende solblomster for at narre os selv.

220

Det er blit et dogme, at «utviklingen ikke kan stanses»; og masserne følger altid

225 villig med strømmen. Ja selv de som ser, at det bærer mot avgrunden, lar sig
viljeløse rive med: utviklingen kan jo ikke stanses.

Og utviklingen kan ikke stanses; det er sandt. Men den kan nu, som hundrede
ganger før, ledes ind i nye spor.

230

Hvad andet har alle store religionsstiftere og tænkere gjort, hvad andet alle store
folkerevolutioner?

Og hver gang nøden har været stor som nu, viste det sig, at sygdommen i sin
235 dypeste grund var den samme: menneskene hadde bygget solen ute;
avfalddyngerne var blit for store, og de prangende solblomster som dækket
dem, suget kraften fra millioner liv. Babylons, Ninives, Roms, Cordovas o.a.
glimrende kulturcentrers historie gjentar sig altid. De kraftødende,
proletarynglende bysamfund er overutviklet paa bekostning av de
240 kraftproducerende samfund av jordens dyrkere og frie arbeidere.

Aldrig har vel Rousseaus rop; Tilbake til naturen! lydt alvorligere ut over verden
end netop nu.

245 Men ropene drukner atter og atter i larmen fra alle de kræfter som jager
menneskestrømmen foran sig ut over stupene og ned i de selvlagede helveder,
hvor kampen for en mundfull luft og en solstraale gaar paa livet løs.

Utviklingen kan ikke stanses; men tusener av ganger har det hændt, at
250 menneskene har maattet stanse sit vilde løp og vende om for at hente en dyrebar
ting de hadde mistet. Men det er ikke at gaa tilbake. Noget tilbake findes ikke i
den ringenes ring, hvori alt menneskeliv gaar; men mange, mange ganger har
menneskene maattet gaa de samme veier. For menneskene glemmer saa let. Ja,
vor hukommelse er rent ufattelig daarlig.

255

- Der bodde engang i Norges land et litet mørkladent fisker- og jægerfolk, hvis
kultur ikke stod synderlig høit, sier de lærde. Fra Midt-Europas fjeld og floder
kom de og levet som nomader i sin stenalderskultur.

260 Men en lysere, rankere race kom fra de store løvrike sletter med den fete muld,
hvor kornet grodde gyldent under solen.

De kaldtes arier, «de fornemme», og de var jorddyrkere med langt fremskreden
265 kultur. I kraft av sin kultur og sin overlegne styrke overvandt de jægerfolket og
gjorde det til træller.

Men den lyse, sterke jordbrukerbefolkning i Norges daler er endnu den ariske
kulturs hævdere og opretholdere i landet; og de som har holdt blodet renest,
270 bærer endnu tydelig alle ariske racemerker. Gjennem tusener av aar har de
hævdet sig som landets adelsfødte herskere.

Men nu truer nomadefolk av ny art med at fortrænge dem.

275 Er deres tid forbi? Er det de som nu skal bli træller for de tilfældige
haandteringers folk, de nye nomader?

Eller vil de en dag gni søvnen av øinene og ta sin gamle ret igjen?

280 Derav avhænger liv og død for vort samfund. Altsaa ogsaa for kvinderne.

Med de fastboende, jorddyrkende folk begyndte hjemmets historie; og
kvindernes stilling blev en anden og uendelig bedre end hos nomadefolkene. Og
kvinderne har nu delt hjemmets skjæbne gjennem dets tusenaarige utvikling.
285 Der har været nok av godt som av ondt; men kvinderne var dog blit mandens
jevnbyrdige medarbeider; hun var ikke længer slavinde.

Likesom den ariske (germanske) type har holdt sig renest i Nordlandene, saa har
heller ikke kvindens stilling noget sted været friere og bedre end der. Endnu har
290 vi i Norge, likesom paa Island og Færøerne, en type av kvinder, de sterke, staute
bondekoner, som har alle de gamle sagakvinders karaktertræk, bare avdæmpet
gjennem en lang kulturel utvikling.

Der er ikke i historien kvinder, hvis stilling er værdigere, vakrere og mere agtet
295 end de nordiske bondekoners. (Jeg tænker selvfølgelig ikke her paa de mange
bondesamfund som er i opløsning, og hvor gammel god samfundsskik er helt
eller delvis glemt. Der glider bønderne litt efter litt ind under proletariatets ufrie
livsvilkaar.)

300 I de moderne samfund, hvor ikke længer jorden, slegten og det fælles arbeide
gjør egteskapet til et fast og solid kompaniskap med tusen sammenholdende

traader, gaar kvinderne over enten til trælkvinde (proletariatets kvinder) eller til
luksusdyr og dukker for manden; og fra de vilkaar søker selvsagt de bedste bort.
305 Men de søker altsaa veier som fører til større og større forvirring, og hjælper
saaledes til at bygge op det enkeltmandssamfund som er deres egen undergang.

For hver kvinde som gjennem fællesopdragelsen faar sit liv indstillet paa kravet
om «fuld likestilling» og derved gjøres uskikket til at være mor, for hvert hjem
310 som lukkes og hver tomme jord som steriliseres under sten og asfalt, driver vi et
skridt nærmere avgrunden - ganske som andre kulturfolk før os.

Det huslige arbeide skal gaa over i «faglige hænder»; og barnene skal fra
fødselen av opdrages i asyler som ledes av «kyndige kvinder». Ti «det er en
315 feiltagelse, naar man tror, at pattebarnet mere end ældre barn behøver sin egen
mors direkte pleie og nærvær». Og hvis man er ræd at pleiersken «ikke skal elske
barnet, saa kan jo moren elske det og pleiersken stelle det».

Saa sier kvindesakens største profet.

320 Barnene skal ernæres og pleies av faglig utdannede kvinder, altsaa av mødre, men
bare ikke av sine egne. At barnene helst skal ernæres kunstig, vover man vel ikke
længer at fremholde for alvor mellem voksne mennesker. Der skal altsaa utvikles
en egen race av «kyndige ammer, som skal overta denne spesielle gren av
325 hjemmearbeidet». (End ammernes barn da?)

Dette er fantasier formet i byernes myretuer; i en bondebygd vilde det
altsammen lyde fuldstændig meningsløst.

330 For der er barnets stel, ernæring og pleie ikke en «speciel gren av
hjemmearbeidet» som kan leies bort til fagfolk. Barnet er hjemmets midtpunkt
og mening, fremtidens haab, glæden og lyset over hverdagens slit. Hvor stridt
det kan være for en landsens mor, saa er det hendes bedste og lykkeligste
stunder, naar hun kan sætte sig ned med barnet i fang, stelle det og gi det bryst.
335 Og at følge dets utvikling fra dag til dag er festen i forældrenes liv.

Men barneflokkene har i bondesamfundene ikke været særlig store; i Norge, paa
Island og Færøerne skal gjennemsnittstallet ha været fem. Det er hos den fattigste
by- og industribefolkning, at antallet er størst. I enkelte elendige minedistrikter i
340 Belgien og England skal familiernes barneflokker være forfærdende store; jeg

tror det er Givskov som fortæller, at 20 barn der ikke er ualmindelig.

345 Der har i gode bygder i det hele været en forunderlig balance; ugifte kvinder var jo ogsaa sjeldne.

Men for byernes kvinder vil det bli mere end vanskelig, naar de nu skal uddannes til fuld konkurransedygtighed, og dertil føde barn og «opretholde hjemmet», som de mener de skal.

350

Mange barn blir det ialfald neppe tid og kræfter til. Efterhvert blir vel helst de fleste barn noksaa uvelkomne, og de videnskabelig drevne asyler og «krybber» vil bli befolket av en underlig hjemløs race. Men for læger og biologer vil de avgi ypperlige studiefelter.

355

Kvinderne skal som manden «leve for byen»; da vil ogsaa hun faa den rette samfundskjærlighed, heter det nu.

360 «Kjærlighed og omsorg for samfundet er nemlig likesaa naturlig for menneskene, som kjærligheten til og omsorgen for ungerne er naturlig for dyrene.»

Kjærligheten til egne mænd, barn og hjem er altsaa dyrisk, men kjærligheten til «byen», d.e. andres mænd, barn og hjem er menneskelig?

365

Men endnu faar vi tro, at de fleste kvinders følelser vilde faa det naturligste og lykkeligste avløp netop i den «dyriske» omsorg for sin egen unge, bare de fik anledning til at bli mødre og rimelige vilkaar for sin modergjærning.

370 At hver sund kvinde faar sit eget hjem, hvor hun i ro kan stelle sine egne barn, er den eneste naturlige vei bort fra veldædighetssamfundet, hvor saa mange kvinder nu finder et slags nødtørftig resignert tilfredsstillelse i omsorgen for andres barn og hjem. Men veien til samfundet med de smaa gode hjem for alle maa gaa gjennem forenkling og decentralisering.

375

Stats-fællesopdragelse for alle barn er ellers ingen ny tanke. Mest kjendt er idéen om familiens opløsning og statsopdragelsen fra Platon. Hans statsideal, den berømte platonske republik, var bygget paa drømmen om kjærlighet til idéen, den usanselige kjærlighet ogsaa mellem mand og kvinde. (Barn vilde da nærmest

bli ulykkestilfælde, som staten skulde ta sig av.)

Rousseau var i sin ungdom sterkt inde paa de platonske idéer, og han sier selv, at det var en av grundene til at han satte sine barn i asyl.

385

Hvordan det nu var med det, saa lærte ialfald livet ham at tænke og se anderledes, og han endte jo som familiens og hjemmets mest glødende forsvarer. I et av de berømte og uendelig citerte breve til hertugen av Württemberg sier han, at først av alt maa man huske, at «der er intet faderlig øie uten farens, og
390 intet moderlig øie uten morens. Jeg kunde fylde 20 ris papir med at gjenta for Dem disse to linjer, saa overbevist er jeg om at alt avhænger av dette». Og Rousseau hadde sikkert ret.

395

- Ikke større end vor egen hovedstad Kristiania er, har den alt mange av storbysamfundets dekadensetegn. Der er f. eks, allerede for længe siden mange flere kvinder end mænd. I aar 1900 var overskuddet av kvinder 20 000, i 1904 24 000. Og misforholdet vokser, om det end selvfølgelig ikke er saa skrikende som i millionbyerne.

400

I et slikt samfund maa selvfølgelig kvinderne faa konkurrere; at stænge alle utveier og stillinger for disse tusener av hjemløse vilde jo være selvmord. Men maalet maa være at komme bort fra saa unaturlige samfundsforhold.

405

Først og fremst maa man da komme bort fra den absurditet, at alle kvinder fra den tidligste barndom skal opdrages som om de ikke havde andre opgaver i samfundet end manden. Helt at fornegte kvinden, som man gjør i den moderne fællesopdragelse, er fuldstændig falliterklæring, da er vi kommet saa langt, at den overveiende halvdel av samfundsborgerne ikke lenger kan gjøre hvad de bør ville. Applanationen, som alt er i fuld gang, vil for hver generation gaa frem,
410 indtil kvindernes kjærlighets- og moderskapsevne er helt sløvet. Og naar det kommer saa langt, er vor civilisations historie forbi.

Men før vi naar dit, skal vi gjennom al den vederstyggelighet som følger med et unaturlig og dekadent følelsesliv.

415

- Jeg talte om Kristiania. I 1908 uttalte direktøren for det Statistiske Centralbyraa, hr. Kjær, til en journalist, at han allerede i flere aar hadde været opmerksom paa det ulike antal av mænd og kvinder i Kristiania. «Aar efter aar

420 utvikler det sig paa samme uheldige maate,» sier han.

Og politilæge Winge skrev allerede i 1906 følgende; «Nu er omtrent 5 pct. av Kristiania kvindelige befolkning i aldersklassen mellem 15-40 aar prostituert; og de kvinder som er hjemfaldne til prostitoide tilstande, er sikkert langt flere.

425 Utviklingen gaar med rivende fart, og jeg øiner ikke for tiden noget som kan stanse den. Bohêmebevægelsen truet naturligvis sedelighetstilstanden; men emancipationen er langt farligere, ti den nedbryter selve evnen til at forsvare de unge kvinder; denne evne avhænger nemlig ganske av familiens styrke. Det er et faktum, at egteskaperne gaar tilbake baade kvantitativt og kvalitativt inden vor
430 civilisation; det gjælder særlig storbyerne; men byforholdene influerer ogsaa paa landforholdene. »

Senere har hr. Winge paa forespørsel meddelt, at utviklingen fremdeles særlig gaar mot frie forbindelser uten barn og hjem, forbindelser som nu mer og mer
435 avløser baade egteskap og prostitution. (Altsaa hvad doktoren kalder de prostitoide tilstande.)

Dr. Winge har ogsaa skrevet interessant om de biologiske forandringer, som viser sig at være en følge av disse forhold, - et spørsmål som længe har været
440 diskutert i Amerika og Europas store samfund.

Kvinderne blir mer og mer uskikket for moderskap. Ikke bare deres følelsesliv, men ogsaa deres legeme undergaar en iøinefaldende forandring.

445 En amerikansk avis opstillet for nogen aar siden spørsmålet: «Blir kvindefiguren mandig?» til besvarelse.

En række billedhuggere og videnskapsmænd gav svar som er værd at lægge merke til. Saaledes skriver billedhuggeren Patter: «Den amerikanske kvinde er i vor tid
450 mere mandig end skjønn, og fjernere end nogensinde fra det græske skjønnhetsideal.»

Direktøren for det nationale tegneakademi, John W. Alexander, ser i kvindens «overdrevne muskelutvikling» en krænkelse av den æstetiske sans, mangel paa
455 kultur og tillike en national fare».

Maleren I. S. Woolf, der har levert vægmalerier til en stor turnhal i Chicago, har

460 paa en frise fremstillet et tog av kvindelige turnere og for første gang brukt
moderne, sportsdrivende kvinder som modeller. Med et skuldertræk pekte
kunstneren paa sit verk og sa: «disse kvindeskikkelser kan neppe allskilles fra
mandlige; men de er absolut naturtro. Jeg tilstaar ærlig, at jeg blev i høieste grad
forundret over de modeller jeg mottok i mit atelier.»

465 Lignende resultater vilde man kanskje ogsaa komme til, om man tok en række av
vore kjække bukseklædte skiløpersker som modeller. Det er ialfald ganske
interessant at se, hvor litet de skiller sig fra de mandlige kamerater i holdning og
væsen, naar de er paa «hytta», «det eneste sted, hvor man kan være menneske».

470 Saa litet hjemlige og naturlige, og altsaa saa litet morsomme er hjemmene nu
blit, at de unge maa utenfor og leke hjem. Og længselen efter et friere og
naturligere liv har hos os git sig utslag i denne hyttekultus, som man næsten kan
kalde det.

475 Mangt et hjem lægges selvsagt øde ved at de unge flytter sine fornøielser og
bedste tanker utenfor, saa samvær og fortrolighet med forældrene blir sjeldnere
og sjeldnere.

480 Men paa den anden side er det et haabefuldt træle, at de søker ut i naturen med
sine glæder. Uendelig meget værre er det ufriske hybelliv i byerne med pjolter og
tobakluft.

485 Av feltlivet i hytterne kan kanskje læres uvaner og undertiden det som værre er;
men en god ting vil de unge ihvertfald lære av det, nemlig den store charme ved
enkelhet og fordringsløshet. De vil faa øinene op for, hvor uendelig meget vi
vilde vinde ved at nedstemme vore krav til livets tusen overflødige ting, som bare
er surrogater for den livsglæde og sundhet vi har mistet i det moderne livs
tummel. Og jo mere de merker, at alle disse raffinements og vidtløftigheter blir
490 dem likegyldige, jo lykkeligere vil de være, og jo lettere vil de siden tænke sig
muligheten av at begynde livet i et beskedent hjem.

I de samfund vi nu har laget os, gir vi tusen love, og forbrydelserne tiltar. Vi
bygger tusen skoler og kirker, som skal fremme et sivilisert og sedelig
495 samfundsliv; men det øker med raahet og usedelighet i alle former. I vor nød har
vi endog maattet ty til slike kloaksystemer som den legaliserte prostitution. (Og

hvordan fortolkes budene om ikke at slaa ihjel, ikke at stjele, o.s.v.)

500 Vi motarbeider og motsier os selv ustanselig, setter lov mot lov og moral mot moral. Hvordan skal de unge faa likevegt i et slikt samfund? Kan det bli andet end skepsis, livslede, kaos?

I kampen for at finde sig en plads i mauttuen er snart alle midler gode; og
505 egoismen sættes ublut op som en fornem egenskap.

I dette samfund uten ro og rum blir da et- og tobarnsystemet samt internatskolen den naturlige konsekvens. Frankrike har prøvet disse utveier tilbunds, og i den franske literatur er der reist mangt et sørgelig monument over
510 «skolen uten hjerte» og de hjemløses og barnløses forkrøbling. En bok som Jean Aicard's «L'âme d'un Enfant» burde læses i alle lande. Jeg vil ogsaa nævne hvad Frankrikes store statistiker Alfredde Foville sa allerede for mange aar siden i anledning av nedgangen i fødsler i Frankrike:

515 «Hvis Frankrikes folkemængde vedblir at gaa ned i de næste 10 aar, som den har gjort i de forløpne 10,» sa han, «saa vil landet snart være modent for en invasion.»

I det hele er det vel nu endelig enighet om den ting blandt sociologer og læger, at
520 morsbrystet er den eneste naturlige næringskilde for spædbarnet, og at hovedsaken i alle samfund er sterke, sunde mødre som faar tid og ro til sine morspligter.

Saalænge der overhodet er hjem, trænges moren der; det er galt nok at faren saa
525 ofte maa være borte. Og kommer den dag, da hjemmet ikke trønger moren, saa trønger hun hjemmet. Hvor litet og tarvelig det kan være, saa er det livet og den eneste glæde for de gamle. Rives de ut av sit miljø, alt det som var rammen om deres liv og eiet alle deres tanker og al deres kjærlighet, da er alt forbi, og de har alene grusom tomhet og bitterhet tilbake. Men slik er de gamles lod altfor ofte i
530 de moderne samfund. Likesom for barnet «skolen uten hjerte» er en rædsel og en gru, saa er de mange asyl og anstalter det for de gamle.

Noget av det skjønneste vi har naadd i vor civilisation, er hjemmets vern om de gamle, saa de slipper at kastes utenfor, naar deres arbeidsdag er endt - det
535 saareste og og bitreste som kan overgaa et menneske.

Men saa vanskelige er forholdene blit nu, at hjemmene for det meste ikke længer kan opfylde denne pligt mot de gamle.

540

Og mangen træt gammel stakkar gaar resignert ut av hjemmet, fordi «de kjærlige hænder» og den stille gode krok for de sidste dage ikke længer findes der. Den gamle maa bli til byrde i de trange urolige byhjem; og heller alt andet end det!

545 - Sommeren 1912 deltok jeg i en kongres for international arbeiderbeskyttelse i Zürich. Der måtte folk fra alle lande og verdensdele og av de mest forskjellige anskuelser og meninger. Men det var alle enige om, saa langt jeg rak at følge med i de forskjellige m ter, at elendigheten paa alle maater var størst der hvor kvindene ikke fik være hjemme og stelle for mand og barn, men maatte  de sin
550 tid og sine kræfter paa arbeide utenfor.

Et hjem som holdes i orden, og om mulig en flek jord til at arbeide paa, gir rygrad for personligheten, tryghet, f drelandskj rlighet. Den hjemløse blir tilsidst en daarlig borger. Derfor tror jeg ogsaa det bedste man kunde gjøre for
555 vore forsvarsnihilister, var at skaffe dem et stykke jord, hvor de kunde plante noen tr r, og saa faa sig et aldrig saa litet hjem ved siden av de tr r de har plantet. Da vilde de ikke længer si: «la fienden komme! La ham ta for sig; verden er vor.»

560 Aa nei, bare tanken paa at noen skulde røre hans stue og hans tr r, som han vaaker over med ængstelig omhu, og hvis mindste skud er ham en forunderlig og god glæde, vilde nok faa ham til at knytte n ven og ruste sig til forsvar paa liv og død.

565 Den, flek, hvor vi faar lov at vokse fast, binder os til livet paa en likefrem forunderlig, mystisk maate, og rotl shet er sikkert den største av alle ulykker.

Men rotl se blir alle i et samfund, hvor ikke engang mor og barn faar lov at høre sammen.

570

Der er i al evighet en forbindelse mellom mor og barn og mellom jorden og menneskene, en forbindelse som ikke kan veies, maales eller sættes under mikroskop. Og absolut alt som vil rive barnet fra moren og mennesket fra jorden, er samfundsopl sende. Altid vil man komme tilbake til det ene, at

naturlige livsvilkaar og opdragelse av gode mødre maa være det centrale i alt samfundsliv.

580 Skulde noget være herligere og mere utviklende end at bygge samfundets gode trygge grundmur og vogte det aller helligste, - bare vi fik lov til at gjøre det i fred og med indsats av vore bedste evner og kræfter. Men millioner faar ikke lov til det i de moderne samfund, hvor alle maa stykke sig ut og gi sig i smaat til alle kanter fra barndommen av. De fleste blir marg- og magtstjaalne inden de naar frem til det som skulde være livets store mening. Det gjælder baade mænd og
585 kvinder.

At livet i hjemmet skulde kvæle talenter og genier mer end livet i samfundets tusen andre stillinger, tror jeg ikke paa; ellers faar vel undtagelserne finde sig veier herefter som de alle dage har gjort. Den moderne fællesopdragelse redder
590 ialfald neppe noget geni. Tvertimot. Pugeskolernes trødemøller skaaner jo heller ikke mændenes egenart. Ogsaa her mindes man stadig Rousseaus tanker.

Vi maa kræve av samfundet, at alle kvinder faar kundskaper i de ting som kræves av en mor, før de lærer mændenes specialfag. Ti disse kundskaper faaes ikke
595 lenger i hjemmene, ialfald ikke i byerne. Og de gammeldagse høhere Töchter-skoler er like langt fra at være skoler for vordende mødre som de moderne fællesskoler. I de sidste later man simpelthen som om livet kræver akkurat det samme av kvinder som av mænd. Alt særkvindelig blir ialfald behandlet som noget av mindre værdi. Ja helst som noget man ikke kan forlange at «en begavet
600 pike» skal ha tid eller sans for.

Der er altsaa nok at arbeide for, og den kvindesak som gaar ut paa at skaffe hvert barn som fødes like ret for loven og plads ved sin egen mors bryst, maa vi aldrig
605 opgi.

En stor del av de kvinder vi kalder kvindesakskvinder, har ogsaa arbeidet for hjemmene, og ære være dem for det. Den retning inden kvindesaken som maa bekjæmpes, er den negative, nedbrytende og livsfiendtlige, som bevisst eller ubevisst slutter sig til de pessimistiske filosofer. (Retningen Schopenhauer-
610 Weininger.) Den store fare ved dem er at de glemmer sykdommen for remedierne, og faar tingene vrængt ut ind saa maalet blir uklart selv for dem som begyndte i tro paa livets lyse magter. Og under alt dette tar appplanationen fart. Allerede nu har vi en tydelig ny kvindetype, overgangstypen, som endnu har

615 længselen mot kjærligheten og barnet ulmende i sig, men ikke længer eier evnen
til hel hengivelse. I literaturen er typen allerede velkjendt; vi har den bl.a. her hos
os i fru Sigrid Undsets kolde, kloke bøker - uhyggelig godt skildret.

Kvindesaken var længe en overklassesak; men naar folkets kvinder kommer med,
620 vil de sikkert efter evne stille sig til vern om hjemmet, ti deres instinkter er
endnu friske.

Nu staar millioner av industriens kvinder verden over sammen med mændene i
den store menneskesak - kampen for arbeidets ret; og al fremgang i den kamp
625 maa ogsaa føre nærmere l sningen av det sp rsm al, som er kvindesakens kjerne:
jord- og hjemsp rsm alet. Det er den største kvindesak, saa visst som det er den
største menneskesak; kan ikke den l ses, maa bevægelsen i nedadgaaende retning
fortsætte. Og da vil dommen være falden over den europæiske som over saa
mange ældre kulturer.

630

Emner

Debatt, Kvinnesak, Likestilling

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/kvinderne-og-samfundet>

635

640

645

650